

JERZY ADAMCZYK

Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu

ORCID: 0000-0003-1415-7378

Kościół katedralny

Aspekty prawne i teologiczne

Cathedral Church

Legal and Theological aspects

Abstract

The aim of the article is to present legal and theological aspects of the cathedral church. The first part depicts the concept and meaning of the cathedral church. The second elaborates on the problems of furnishing and equipping of the cathedral church, and the third part is dedicated to the diocesan bishop's relationship with his cathedral church. The article ends with a summary and references.

Keywords: cathedral church, cathedra, sacraments, diocesan bishop, liturgy.

Abstrakt

Celem artykułu jest ukazanie zagadnienia kościoła katedralnego w aspekcie prawnym i teologicznym. W jego pierwszej części przedstawiono kwestię pojęcia i znaczenia kościoła katedralnego. W drugiej części ukazano problematykę urzędu i wyposażenia kościoła katedralnego, natomiast część trzecia została poświęcona zagadnieniu relacji biskupa diecezjalnego do jego kościoła katedralnego. Całość artykułu kończy podsumowanie i bibliografia.

Słowa kluczowe: kościół katedralny, katedra, sakramenty, biskup diecezjalny, liturgia.

Wstęp

Kościół jako miejsca święte, odróżniają się od siebie stosownie do godności przyznanej im przez zwyczaj lub kompetentną władzę kościelną. Co więcej, kościoły pełnią też różne funkcje duszpasterskie ze względu na wspólnoty wiernych, które je używają i celebryją tam liturgię. Z tego powodu są one rozmaicie nazywane i mają odmienne znaczenie prawne. Niewątpliwie pierwsze miejsce wśród kościołów diecezji zajmuje katedra (kościół katedralny), która jest tak nazywana, gdyż w niej biskup diecezjalny posiada krzesło (*cathedra*), czyli zarezerwowane tylko dla niego wyeksponowane urzędowe miejsce (z wyjątkiem przypadków przewidzianych prawem), z którego przewodniczy całej wspólnocie wiernych¹. Biskupa należy bowiem uważać za arcykapłana jego owczarni. Od niego bowiem w pewnym stopniu pochodzi i zależy chrześcijańskie życie jego wiernych, stąd wszyscy wierni powinni bardzo cenić życie liturgiczne diecezji, skupione wokół biskupa, zwłaszcza w kościele katedralnym², oraz sam wspomniany kościół. „Kościół katedralny, «ze względu na powagę swej budowli jest znakiem owej duchowej świątyni, która wznosi się w głębi dusz i jaśnieje wspaniałością łaski Bożej, zgodnie ze słowami św. Pawła: ‘My jesteśmy świątynią Boga żywego’ (2 Kor 6,16). Jest wyrazistym obrazem czcigodnego Kościoła Chrystusowego, który na całym świecie modli się, śpiewa i składa uwielbienie; jest wyobrażeniem Mistycznego Ciała Chrystusa, którego członki zespala więź miłości i ożywia obfitość niebieskich darów»”³.

Skoro kościół katedralny zajmuje centralną pozycję wśród wszystkich budowli świętych w diecezji, jako „matka wszystkich kościołów diecezji”⁴, to powstają pytania: Czym jest wspomniany kościół? Jakie ma on i dlaczego takie właśnie wybitne znaczenie w diecezji? Jaka jest relacja biskupa diecezjalnego do swojej katedry? Jakie funkcje, obok funkcji kościoła biskupa, pełni kościół katedralny? W niniejszym artykule, mającym profil kanoniczno-teologiczny, zasygnalizowane

¹ Por. Paweł Malecha. 2000. *Edifici di culto nella legislazione canonica e concordataria in Polonia*. Roma: Editore Pontificia Università Gregoriana, 75.

² Por. Kl, nr 41. Zob. Rupert Berger. 2006. *Kathedrale*. W *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 5. Red. Konrad Baumgartner, Horst Bürkle, Klaus Ganzer, 1338. Freiburg – Basel – Wien: Verlag Herder.

³ *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich*. Wydanie wzorcowe. 2013. Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka, nr 43 (dalej: Ceremoniał).

⁴ Kościół katedralny nazywa się Matką wszystkich kościołów diecezji, analogicznie jak Bazylikę św. Jana na Lateranie, która jest katedrą Biskupa Rzymu, określamy Matką wszystkich kościołów. Zbigniew Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”. *Veritati et Caritati* 4: 240.

problemy/zagadnienia zostaną rozwinięte w celu pogłębionego ukazania budowy świętej – kościoła katedralnego.

1. Pojęcie i znaczenia kościoła katedralnego

Życie religijne pierwszych gmin chrześcijańskich skupiało się wokół biskupa, który był celebrazem wszystkich sakramentów świętych oraz głosicielem Ewangelii. On też otaczał opieką biednych i wdowy. Współpracownikami jego posługi byli prezbiterzy, diakoni i diakonise, którzy zawsze występowali w imieniu biskupa. We wczesnych wiekach chrześcijaństwa zaczyna się też kształtować centrum posługi biskupiej, czyli cały zespół katedralny. Obejmował on często dwa kościoły. Jeden przydzielony katechumenom, drugi – wiernym ochrzczonym, a pomiędzy nimi usytuowane było baptysterium przeznaczone do chrztu dorosłych, czyli katechumenów. W późniejszym okresie cały zespół katedralny, oprócz samego kościoła, poszerza się o szereg budynków, takich jak dom biskupi, miejsce zamieszkania przez wspólnotę duchownych, którzy żyli na wzór monastyczny. Z tych księży ukształtowała się następnie kapituła. Osobnym budynkiem była szkoła katedralna, a kolejnym pomieszczenie dla chorych, ubogich i pielgrzymów. Często cały ten zespół był otoczony murem zwanym *murus curiae*⁵.

Biskup nauczał wiernych w swoim kościele ze specjalnego miejsca w prezbiterium, zwanym „katedra”⁶. Z biegiem czasu sam kościół biskupi, obok nazwy *ecclesia matrix* – matka wszystkich kościołów diecezji (od Soboru w Nicei w 325 r.), zaczęto nazywać katedrą – *ecclesia cathedralis* i tę nazwę przypisuje się tylko temu kościołowi. Sam kościół stał się matką wszystkich kościołów diecezji, a od X w. zamiast *ecclesia matrix* przyjęła się właśnie skrócona nazwa „katedra”⁷.

Obowiązujący Kodeks prawa kanonicznego nie zawiera odrębnej materii, która byłaby poświęcona kościołowi katedralnemu, lecz w różnych miejscach wspomina

⁵ Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 233. Por. Lech Kalinowski. 2000. Katedra. W *Encyklopedia Katolicka*. T. 8. Red. Bogusław Migut, 1063–1064. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. *Murus curiae* daje się jeszcze zauważyć w Spiżskiej Kapitułe na Słowacji lub w Canterbury. Zob. Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 233.

⁶ Słowo *cathedra* jest pochodzenia greckiego i oznacza: 1. krzesło opatrzone poręczami, siedzenie; 2. katedra uczelniana, tron biskupi; urząd nauczycielski, *ex cathedra loqui (definire)* – ogłosić nieomyłne orzeczenia w sprawach wiary i obyczajów obowiązujące w całym Kościele. Por. Alojzy Jougan. 1992. *Słownik kościelny łacińsko-polski*. Warszawa: Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, 97. Później pojawiły się kolejne określenia odnoszące się do kościoła arcybiskupa – archikatedra, a patriarchy – kościół patriarchalny. Por. Kalinowski. 2000. Katedra, 1063.

⁷ Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 233. Zob. Berger. 2006. *Kathedrale*, 1337.

bezpośrednio lub pośrednio o tej świątyni⁸. Kan. 1178 nazywa kościół katedralny własnym kościołem biskupa diecezjalnego, a kan. 1242 postanawia, że m.in. biskupów diecezjalnych należy grzebać we własnym kościele, czyli katedrze⁹. Prawodawca kodeksowy nie podaje jednak definicji kościoła katedralnego. Natomiast *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów* stwierdza w tej kwestii: „Kościołem katedralnym nazywamy kościół, w którym znajduje się katedra, znak władzy nauczycielskiej i pasterskiej biskupa Kościoła partykularnego oraz znak jedności wyznawców w tej wierze, jaką głosi biskup, pasterz owczarni. W kościele tym biskup przewodniczy liturgii w dniach uroczystych, poświęca olej krzyżma oraz sprawuje święcenia. Dlatego słusznie kościół katedralny winien być uważany za ośrodek liturgicznego życia diecezji”¹⁰. Autorzy *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum successores”* przypominają, że „pośród wszystkich świątyń diecezji najważniejsza ranga przysługuje kościołowi katedralnemu, który jest znakiem jedności Kościoła partykularnego. Jest on miejscem, gdzie realizuje się najbardziej doniosły moment życia diecezji oraz najbardziej niezwykły i święty akt *munus sanctificandi* biskupa, będący zarazem, jak liturgia, której biskup przewodniczy, uświęcaniem osób, kultem i oddawaniem chwały Bogu. Katedra jest także znakiem nauczania i władzy pasterza diecezji”¹¹. Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores gregis*, zaznacza, że kościół katedralny jest miejscem, w którym biskup ma swą katedrę, z której naucza, przyczyniając się do wzrastania ludu poprzez głoszenie słowa, prowadzi głównym celebracjom roku liturgicznego i udziela sakramentów¹². Natomiast papież Paweł VI jest zdania, że „katedra diecezji, która często jest świetlistym wyrazem sztuki i pobożności minionych stuleci, a często zawiera godne podziwu dzieła sztuki, wyróżnia się szczególnie swoją godnością, mieszcząc w sobie katedrę biskupa, który jest fundamentem jedności, porządku, władzy i autentycznego magisterium w jedności z Piotrem”¹³. „Katedra

⁸ KPK, kan. 377 § 2, 382 § 3, 389, 436 § 3, 443 § 5, 463 § 1 nr 3, 491 § 1, 502 § 3, 503–505, 508 § 1, 509 § 1, 934 § 1 nr 1, 1011 § 1, 1178, 1217 § 2, 1242.

⁹ „Biskup emeryt ma prawo być pochowany we własnym kościele katedralnym (podkreślenie – J. A.)”. Kongregacja do spraw Biskupów. 2005. *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum successores”*. Kielce: Wydawnictwo Jedność, nr 229d (dalej: AS).

¹⁰ Ceremoniał, nr 42, 44. Por. Mario Calvi. 1993. „Le sepulture «privilegiate»: il canone 1242”. *Quaderni di diritto ecclesiale* 6 (1): 53.

¹¹ AS, nr 156. Por. Benedict Egeh. 2012. Catedral. W *Diccionario General de Derecho Canónico*. T. 1. Red. Javier Otaduy, Antonio Viana, Joaquín Sedano, 929. Pamplona: Editorial Aranzadi.

¹² Jan Paweł II. 1996. „Konstytucja apostolska *Universi Dominici Gregis*” (22 lutego 1996), nr 34. *L'Osservatore Romano* 17 (5): 4–17.

¹³ Paulus P.P. VI. 1965. „Constitutio apostolica *Mirificus eventus*” (7 grudnia 1965). *Acta Apostolicae Sedis* 57: 945–951.

jest kościołem, w którym znajduje się krzesło («katedra») biskupa, z którego przewodniczy wiernemu ludowi i głosi słowo Boże. Jest to również obraz widzialnego Kościoła, który na świecie modli się, śpiewa i oddaje cześć swojemu Panu. Przy katedrze istnieje kapituła i pracują inni kapłani; są oni bezpośrednio odpowiedzialni za czynności tam celebrowane, między innymi za akty kultu, działalność duszpasterską i kulturalną¹⁴.

Gdy idzie o doktrynę, to P. Malecha jest zdania, że „kościół katedralny, zwany także katedrą albo domem Bożym w najwyższym stopniu, jest wiodącym kościołem diecezji (*ecclesia mater et maior*). Jest on centrum liturgicznym i duchowym diecezji¹⁵. Z kolei B. Ejech stwierdza, że kościół biskupa jako pasterza diecezji nazywa się katedrą, gdyż znajduje się w niej siedziba (krzesło, miejsce do siedzenia) urzędowa (*cathedra*) biskupa, siedzenie uprzywilejowane, które jest mu zarezerwowane, kiedy przewodniczy zgromadzeniu liturgicznemu, symbol wiary, porządku, autorytetu duszpasterskiego i autentycznego magisterium w jedności z papieżem. Stąd katedra oznacza siedzenie biskupa, miejsce jego władzy w diecezji i kościele, w którym ukazywany jest jego urząd duszpasterski jako przewodniczącego diecezjalnego zgromadzenia liturgicznego¹⁶. R. Berger uważa, że katedra to kościół biskupi będący miejscem zgromadzeń ludu Bożego kościoła partykularnego, który w swojej jedności i porządku nigdzie indziej nie prezentuje się tak, jak w podczas biskupiej celebracji liturgicznej¹⁷.

W aspekcie duchowym kościół katedralny, „ze względu na powagę swej budowli jest znakiem owej duchowej świątyni, która wznosi się w głębi dusz i jaśnieje wspaniałością łaski Bożej, zgodnie ze słowami św. Pawła: «My jesteśmy świątynią Boga żywego» (2 Kor 6,16). Jest wyrazistym obrazem czcigodnego Kościoła Chrystusowego, który na całym świecie modli się, śpiewa i składa uwielbienie; jest wyobrażeniem Mistycznego Ciała Chrystusa, którego członki zespala więź miłości i ożywia obfitość niebieskich darów¹⁸. W aspekcie doczesnym katedra odzwierciedla specyficzną historię, kulturę i tradycję artystyczną Kościoła lokalnego w czasie¹⁹.

¹⁴ *Constituciones Sinodales: XXV Sinodo Diocesano, Arzobispado de Toledo 1991. 1992. Salamanca: Editorial Diocesana, statut 39, 106–107.*

¹⁵ Malecha. 2000. *Edifici di culto*, 76.

¹⁶ Ejech. 2012. *Catedral*, 929.

¹⁷ Berger. 2006. *Kathedrale*, 1337.

¹⁸ Paulus P.P. VI. 1965. *Constitutio apostolica Mirificus eventus*, 948–949. Por. Ejech 2012. *Catedral*, 929.

¹⁹ Por. Ejech 2012. *Catedral*, 929.

Ze względu na ukazane doniosłe znaczenie kościoła katedralnego, jest konieczne, aby każda diecezja i równoważny okręg kościelny posiadały swoją własną katedrę. Zezwolenie na budowę lub ustanowienie określonego kościoła katedrą stanowi właściwie element składowy erekcji nowej diecezji. Stąd na obydwie kwestie należy spojrzeć równorzędnie, gdyż tworzenie nowej diecezji wymaga zezwolenia apostolskiego, a jednocześnie konieczne jest zezwolenie najwyższej władzy na erekcję oraz budowę (czy ustanowienie już wybudowanego, określonego kościoła) kościoła katedralnego²⁰.

Wśród kościołów katedralnych wyróżnia się następujące typy: patriarchalny, prymacjalny i metropolitalny w zależności od tego, czy biskup jest patriarchą, prymasem, metropolią czy „zwykłym” biskupem; są to jedynie tytuły honorowe, bez implikacji prawnych. Z kościołem katedralnym zrównane są: główny kościół opactwa terytorialnego, prałatury terytorialnej, prefektury i wikariatu apostolskiego i administratury apostolskiej²¹. Termin „katedra” odnosi się także do konkatedry (współkatedry)²² oraz prokatedry, czyli kościoła tymczasowo pełniącego funkcję katedry, gdy właściwy kościół katedralny nie może pełnić swoich funkcji lub jest w budowie, a także świątyni, która w przyszłości może zostać katedrą lub konkatedrą²³. Jednak misje terytorialne *sui iuris*, w których zwyczajna hierarchia nie została jeszcze ustanowiona, nie mogą posiadać katedr w ścisłym sensie prawnym tego terminu, ponieważ brakuje im urzędu biskupiego²⁴.

²⁰ Por. Edward Szafrowski. 1982. *Miejsca i czasy święte*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, 22. „Tylko najwyższa władza kościelna ma prawo erygować Kościoły partykularne, które erygowane zgodnie z prawem z mocy samego prawa otrzymują osobowość prawną” (kan. 373). Organem władzy kompetentnym do erygowania nowych Kościołów partykularnych jest jedynie najwyższa władza w Kościele, tj. Kolegium Biskupów i Biskup Rzymu (por. kan. 330). W praktyce władza ta zarezerwowana jest Biskupowi Rzymu. W przygotowaniu decyzji w tego rodzaju sprawach uczestniczą odpowiednie dykasterie Kurii Rzymskiej: Sekretariat Stanu, Kongregacja ds. Kościołów Wschodnich, Kongregacja ds. Biskupów lub Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów. Zob. Ioannes Paulus P.P. II. 1988. „*Constitutio Apostolica Pastor Bonus*” (28 lipca 1988), art. 41, 59, 76, 89. *Acta Apostolicae Sedis* 80: 841–912. Józef Krukowski. 2005. Komentarz do kan. 349–411. W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. 2, księga II: *Lud Boży*, cz. 1. Red. Józef Krukowski, 277. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

²¹ Józef Krukowski. 2011. *Komentarz do kan. 1214*. W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. 3, księga IV: *Uświęcające zadanie Kościoła*. Red. Józef Krukowski, 436. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum. Por. Malecha. 2000. *Edifici di culto*, 78.

²² W kościele konkatedralnym, podobnie jak w kościele katedralnym, można usytuować katedrę biskupią oraz wykonywać czynności liturgiczne przewidziane dla kapituły katedralnej. Tadeusz Pawluk. 1986. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*. T. 2. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, 461.

²³ Por. Kalinowski. *Katedra*, k. 1063. Por. Edward Szafrowski. 1979. *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. 2. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, 335.

²⁴ Ejeh 2012. *Catedral*, 929. W KPK z 1983 r. status misji *sui iuris* nie jest ujęty wprost, choć w rzeczywistości kościelnej taka struktura funkcjonuje. Nazwa ta odnosi się do pierwotnej, lecz sa-

Biorąc pod uwagę znaczenie i godność kościoła katedralnego, redaktorzy *Ceremoniału liturgicznej posługi biskupów* wzywają wiernych do umiłowania i szacunku dla kościoła katedralnego: „Przy różnych nadarzających się okazjach należy wiernym wpajać umiłowanie i szacunek dla kościoła katedralnego. Bardzo temu sprzyja coroczny obchód jego poświęcenia oraz pielgrzymki, z jakimi celem nawiedzenia katedry przybywają wierni z poszczególnych parafii lub regionów diecezji”²⁵. Z drugiej strony kościół katedralny winien być dla innych kościołów znajdujących się w diecezji przykładem przestrzegania przepisów zawartych w dokumentach i księgach liturgicznych, odnoszących się do urządzenia i wystroju kościołów²⁶.

Zgodnie z jej ważną symboliką i godnością w Kościele lokalnym katedra musi być uroczyscie dedykowana²⁷, winna być w niej przechowywana Najświętsza Eucharystia²⁸, celebracje liturgiczne w katedrze mają mieć godny charakter, odbywać się w poszanowaniu dla rubryk i z gorliwym zaangażowaniem wiernych²⁹. Odpowiedzialność za te kwestie można powierzyć kapitule katedralnej, tam gdzie jest ona ustanowiona³⁰.

2. Urządzenie i wyposażenie kościoła katedralnego

Na sprawowanie Eucharystii i innych obrzędów liturgicznych lud Boży gromadzi się zwykle w kościele. Wszystkie zatem kościoły powinny być odpowiednio przystosowane do sprawowania czynności liturgicznych i osiągnięcia czynnego udziału wszystkich wiernych. Świątynie i przedmioty związane z kultem Bożym winny być prawdziwie godne i piękne, stanowiąc jednocześnie znaki i symbole rzeczywistości nadprzyrodzonych³¹. Odnosi się to w szczególności do kościoła

---

modzielnej kościelnej jednostki terytorialnej o charakterze przejściowym, która stanowi wstępny etap istnienia Kościoła partykularnego na terenach, gdzie liczba katolików nie jest duża, a sytuacja polityczna terenu jest niepewna. Jako przykład można podać misję *sui iuris* w Uzbekistanie, która istniała w latach 1997–2005, a następnie została podniesiona do rangi Administratury Apostolskiej. Stanisław Kawa. 2012. „Kanoniczny status misji *sui iuris* na przykładzie misji w Uzbekistanie”. *Kościół i Prawo* 1(14): 152.

²⁵ Ceremoniał, nr 45. Por. Malecha. 2000. *Edifici di culto*, 77.

²⁶ Por. Ceremoniał, nr 46.

²⁷ Kan. 1217 § 2. Por. Egeh 2012. *Catedral*, 929.

²⁸ Kan. 934 § 2 nr 1.

²⁹ Por. AS, nr 156.

³⁰ Por. Egeh 2012. *Catedral*, 929.

³¹ Por. Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. 2004. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* (20 kwietnia 2000). Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, nr 288 (dalej: OWMR).

katedralnego, który „słusznie (...) winien być uważany za ośrodek liturgicznego życia diecezji”³², a także duchowego³³. Stąd katedra musi być dla innych kościołów diecezji przykładem zachowania przepisów podanych w dokumentach i księgach liturgicznych, odnoszących się do urządzenia i wystroju kościołów³⁴.

Cechą charakterystyczną każdej katedry jest urządzenie odpowiedniej przestrzeni do uroczystych celebracji pod przewodnictwem biskupa, który w duchu jedności kapłańskiej gromadzi wokół siebie całe prezbiterium Kościoła lokalnego³⁵. *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów* podaje najważniejsze elementy właściwego wyposażenia kościoła katedralnego. Czymś wyróżniającym kościół biskupi od innych budowli świętych jest przede wszystkim katedra³⁶, która winna być jedna i stała oraz tak umieszczona, aby rzeczywiście było widoczne, że biskup przewodniczy całej wspólnocie wiernych³⁷. Liczbę stopni, na których znajduje się katedra, należy tak dostosować do struktury każdego kościoła, aby wierni dobrze widzieli biskupa. Nie należy umieszczać nad katedrą baldachi-

³² Ceremoniał, nr 44.

³³ Por. Malecha. 2000. *Edifici di culto*, 76.

³⁴ Por. Ceremoniał, nr 46.

³⁵ Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 245.

³⁶ Trzeba dodać, że katedra biskupia, jako podwyższenie w prezbiterium, gdzie znajdowało się miejsce na którym zasiadał biskup, jest symbolem władzy biskupiej (*cathedrae auctoritas*), stąd kościół biskupi nazywa się kościołem katedralnym (*ecclesia cathedralis*). Katedra i kościół biskupi są nierozdzielne. Kościół ten nazywano *ecclesia matrix* lub *matrix*, *ecclesia mater* (kościół matka, macierzysty, założycielski). Słowo „katedra” powoli straciło pierwotne znaczenie, zaczęto odnosić je do kościoła biskupa diecezjalnego (nazwa taka przyjęła się ok. X w.). W konsekwencji na określenie dotychczasowej katedry używano słowa „tron”. Rozpoczyna się proces rozbudowywania katedry (baldachim), stąd nazwy: katedra *gradata* (stopnie), *sublimis* (wyniosła). Pojawiło się zjawisko nakrywania katedry (*cathedra linteata*) często tkaniną w kolorze dnia liturgicznego, ze scenami biblijnymi oraz napisami. Katedry budowano z drewna, marmuru, kamienia. Posiadały one boczne i tylne oparcia. Po przesunięciu ołtarza w głąb absydy i wprowadzeniu retabulum katedrę umieszczono przy ścianie bocznej. Por. Bogusław Nadolski. 2006. Katedra. W *Leksykon liturgii*. Poznań: Wydawnictwo Pallotinum, 638. Por. Berger. 2006. *Kathedrale*, 1336–1337. Zob. Jean Werckmeister. 1997. „L'édifice cultuel en droit canonique catholique” *Revue de droit canonique*” 47 (2): 374. „Miejsce, gdzie zasiada biskup, określa się czcigodnym i tradycyjnym terminem «katedra»”. *Sacra Congregatio Rituum*. 1969. *Instructio de ritibus et insignibus pontificalibus simplicioribus reddendis Pontificales ritus* (31 marca 1969), art. 10. *Acta Apostolicae Sedis* 60: 406–412. Instrukcja Kongregacji Obrzędów *pontificales ritus*, wprowadzająca uproszczenia w obrzędach i odznakach pontyfikalnych. Tekst polski: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*. 1970. T. 2, z. 1. Red. Edward Sztafrowski, 339–365. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej (dalej: *Pontificales ritus*).

³⁷ Szczególną rolę w kościele biskupim spełnia katedra, czyli stałe miejsce przeznaczone dla biskupa i ukazujące, że rzeczywiście jest on głównym przewodniczącym liturgii. Powinno ono być widoczne i tak umieszczone, aby ukazywało, że on przewodniczy wspólnocie wiernych. Z tego miejsca biskup rozpoczyna celebracje, słucha czytań słowa Bożego, głosi homilię oraz zasiada w czasie wspólnego śpiewania psalmów i czytań liturgii godzin. Wprawdzie tzw. tron biskupi stracił już swoją rolę i pozostaje w archikatedrze jedynie cennym zabytkiem sztuki, to katedra biskupa ma nadal ukazywać, że jest miejscem przewodniczenia liturgii. Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 245.

mu³⁸, winny być jednak starannie zachowane cenne dzieła sztuki odziedziczone z dawnych wieków. Poza przypadkami przewidzianymi w prawie, na katedrze zasiada biskup diecezjalny oraz biskup, któremu on na to zezwolił³⁹. Dla innych natomiast biskupów lub prałatów, którzy ewentualnie byłiby obecni, należy przygotować w odpowiednim miejscu krzesła, które jednak nie powinny mieć kształtu katedry. Krzesło dla prezbitera celebrującego winno być przygotowane w innym miejscu⁴⁰.

Jest interesujące, że *Ceremoniał liturgicznej postugi biskupów*, będący pozakodeksowym prawem liturgicznym⁴¹, omawia nie tylko problem katedry biskupiej, elementu wystroju kościoła biskupiego, wyróżniającego go zdecydowanie od innych kościołów, ale także te przedmioty związane z kultem, które znajdują się zasadniczo w każdym kościele, szczególnie parafialnym, o których czasami traktuje KPK, a dokładniej: inne dokumenty prawno-liturgiczne, szczególnie *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzym-*

³⁸ Instrukcja *O uproszczeniu pontyfikalnych rytów i insygniów* postanawia, że katedra nie powinna przypominać tronu, nie wolno stosować baldachimu (dopuszcza się wyjątek w przypadku prawdziwych zabytków sztuki). Obrzęd święceń biskupich odbywający się w kościele biskupim przewiduje zaproszenie nowo wyświęconego biskupa, by zajął miejsce na katedrze. Obrzęd ten nazywano intronizacją. W związku z odejściem od tronu nie używa się tego terminu. Pontificales ritus, art. 11. Por. Nadolski. 2006. *Katedra*, 638; Berger. 2006. *Kathedrale*, 1338.

³⁹ Kan. 436 § 3: „(...) nie przysługuje metropolitom żadna inna władza rządzenia w diecezjach sufragalnych. Może on jednak we wszystkich kościołach sprawować święte czynności, jak biskup we własnej diecezji; w przypadku kościoła katedralnego – po powiadomieniu biskupa diecezjalnego”.

⁴⁰ Ceremoniał, nr 47. Por. Pontificales ritus, art. 11–13.

⁴¹ Prawo liturgiczne stanowi część porządku prawnego Kościoła. Najogólniej ujmując, jest to zespół norm regulujących obrzędy, jakie należy zachować przy sprawowaniu czynności liturgicznych. Prawo liturgiczne autorytatywnie chroni to, co w liturgii jest niezmiennie, a jednocześnie jest gwarancją, że do części zmiennych liturgii nie wkradną się elementy nieodpowiadające wewnętrznej naturze liturgii. Požadawo rolą prawa liturgicznego jest odnowienie tekstów i obrzędów, aby one jaśniej wyrażały i urzeczywistniały święte tajemnice, których są znakiem, oraz by wierni łatwiej mogli je zrozumieć i uczestniczyć w nich w sposób pełny, czynny i owocny. Przepisy liturgiczne – aczkolwiek są częścią porządku prawnego Kościoła, to jednak nie znalazły się w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Kodeks ten bowiem stanowi: „Kodeks zazwyczaj nie określa obrzędów, jakie należy zachować w sprawowaniu czynności liturgicznych, dlatego obowiązujące dotychczas przepisy liturgiczne zachowują swoją moc, chyba że któreś z nich są przeciwne kanonom Kodeksu” (kan. 2). Wyłączenie z Kodeksu prawa liturgicznego nie oznacza jednak, iż w aktualnym zbiorze prawa kościelnego nie ma w ogóle przepisów o charakterze liturgicznym. Można je spotkać w wielu kanonach, zwłaszcza w księdze IV KPK, która poświęcona jest posłudze uświęcania w Kościele, czyli sakramentom i innym aktom kultu Bożego. Jest jednak faktem, iż w obowiązującym Kodeksie jest w sumie znacznie mniej norm liturgicznych, niż było w zbiorze prawa kanonicznego z 1917 r., oraz że przepisy liturgiczne nie tworzą tu systemu prawnego. W kontekście kan. 2 należy stwierdzić, że kodeksowe przepisy liturgiczne mają charakter nadrzędny w stosunku do pozakodeksowych przepisów liturgicznych i utraciły swoją moc, jeśli są sprzeczne z przepisami Kodeksu. Przepisy liturgiczne Kościoła pozakodeksowe głównie znajdują się w księgach liturgicznych, dokumentach Stolicy Apostolskiej – wydawanych zwłaszcza przez Kongregację Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów oraz w partykularnych ustawach liturgicznych. Należy powiedzieć, że we wspólnocie Kościoła funkcjonują przepisy liturgiczne i przepisy kanoniczne. Por. Henryk Stawniak. 2003. „Służebna rola przepisów prawno-liturgicznych” *Seminare* 19: 77–78. Zob. Łukasz Korporowicz. 2014. „Prawo liturgiczne Kościoła łacińskiego a Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Wybrane zagadnienia” *Studia Prawno-Ekonomiczne* 91 (1): 23–45.

skiego. Jest to zrozumiałe. Prawodawca pragnie w ten sposób przypomnieć, że całe wyposażenie kościoła katedralnego winno być wzorcowe, wykonane i umiejscowione zgodnie z prawem, ponieważ „kościół katedralny winien być dla innych kościołów diecezji przykładem zachowania przepisów podanych w dokumentach i księgach liturgicznych. odnoszących się do urządzenia i wystroju kościołów”⁴².

Prawodawca w kan. 1235 § 2 stwierdza, że wypada, by w każdym kościele był ołtarz stały. Natomiast *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* nakazuje wyraźnie, że w każdym kościele powinien być ołtarz stały, jasno i trwale wskazujący na Jezusa Chrystusa, który jest żywym kamieniem⁴³. Ołtarz w katedrze ma być zbudowany i wyposażony zgodnie z prawem, czyli z zasady ma być ołtarzem stałym i poświęconym. Winien być on ustawiony w takim miejscu, by rzeczywiście stanowił ośrodek, ku któremu spontanicznie zwracać się będzie uwaga całego zgromadzenia wiernych⁴⁴. Ołtarz kościoła katedralnego powinien być oddalony od ściany, aby łatwo można było obchodzić go dokoła i celebrować przy nim w stronę ludu. Kiedy jednak dawny ołtarz jest tak ustawiony, iż uczestnictwo ludu zostaje utrudnione, a nie można go przenieść bez naruszenia jego waloru artystycznego, należy wznieść inny ołtarz stały, artystycznie wykonany, który należy poświęcić i tylko przy nim sprawować święte obrzędy.

W przyozdabianiu ołtarza trzeba zachować umiar. W okresie Adwentu należy zdobić ołtarz kwiatami z umiarem odpowiadającym charakterowi tego czasu, bez uprzedzania pełnej świątecznej radości płynącej z Narodzenia Pańskiego. Zakazuje się przyozdabiać ołtarz kwiatami w okresie Wielkiego Postu. Wyjątek od tej zasady stanowią: niedziela *Laetare* (IV Niedziela Wielkiego Postu) oraz uroczystości i święta. Dekoracja kwiatowa zawsze winna być umiarkowana. Wypada ją umieszczać nie na mniejsze ołtarza, ale raczej obok niego⁴⁵.

Gdy chodzi o tabernakulum, to zgodnie z dawną tradycją przestrzeganą w kościołach katedralnych, powinno być umieszczone w kaplicy oddzielonej od głównej nawy. Jeśli jednak w szczególnym przypadku tabernakulum znajdowałoby się na ołtarzu, przy którym biskup ma celebrować, Najświętszy Sakrament należy przenieść na inne godne miejsce⁴⁶.

⁴² Ceremoniał, nr 46.

⁴³ OWMR, nr 298: „Ołtarzem stałym nazywamy ołtarz tak zbudowany, że łączy się ściśle z posadzką i nie może być przesunięty”; Kan. 1235 § 1: „Ołtarz (...) nazywa się stały, jeśli jest zbudowany w ten sposób, że zostaje złączony z posadzką i dlatego nie może być usunięty”

⁴⁴ OWMR, nr 299.

⁴⁵ Ceremoniał, nr 48. Por. OWMR, nr 299.

⁴⁶ Ceremoniał, nr 49. Por. OWMR, nr 315b; kan. 938 § 2. Mario Mosconi. 2000. „Chiesa e chiese: le norme canoniche relative alla costruzione di una nuova chiesa”. *Quaderni di diritto ecclesiale* 13 (3): 256.

Zgodnie z kan. 964 § 1 miejscem właściwym przyjmowania spowiedzi jest kościół lub kaplica. Chociaż nie ma wyraźnego przepisu prawnego, wymóg dostępności konfesjonałów z zamontowaną kratą, o której mowa w kan. 964 § 2, zasadniczo odnosi się przynajmniej do kościoła katedralnego i parafialnego⁴⁷. Pośrednio na obowiązek posiadania konfesjonału przez kościół katedralny wskazuje przepis o kanoniku penitencjarzu kościoła katedralnego lub innym kapłanie, wyznaczonym do tej funkcji przez biskupa diecezjalnego w przypadku braku kapituły katedralnej. Kapłani ci pełnią swoją funkcję w wyznaczonym konfesjonale katedry⁴⁸.

Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów podaje także zasady dotyczące prezbiterium kościoła katedralnego. Autorzy przypominają, że prezbiterium, czyli miejsce, w którym biskup, prezbiterzy i inni posługujący pełnią swoje funkcje, powinno być odpowiednio wyodrębnione z wnętrza kościoła przez pewne podwyższenie albo przez odmienną formę i wystrój. Swoim układem winno ukazywać hierarchiczny urząd posługi szafarzy. Jego rozmiary winny być takie, by swobodnie można było celebrować święte obrzędy i zapewnić ich widoczność.

Krzeseła lub siedzenia należy umieścić w prezbiterium w taki sposób, aby koncelebransi, a także kanonicy i prezbiterzy, którzy nie koncelebrują, lecz w stroju chórowym biorą udział w obrzędach, oraz posługujący mieli odpowiednie dla siebie miejsca i mogli należycie wykonywać wyznaczone każdemu funkcje⁴⁹. *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów* podaje także normy odnoszące się do osób mogących przebywać w prezbiterium katedralnym w czasie sprawowania świętych obrzędów. Otóż nikt z posługujących, nieubrany w szaty liturgiczne albo w sutannę i komżę lub w inną szatę prawnie zatwierdzoną, nie może wtedy wchodzić do prezbiterium. Natomiast ci, którzy pełnią posługę lektora jednorazowo lub nawet stale, mogą wstępować na ambonę w zwykłym stroju, z zachowaniem jednak różnych zwyczajów miejscowych⁵⁰.

Godność słowa Bożego wymaga, by w kościele było ono głoszone z miejsca, na którym w czasie liturgii słowa spontanicznie skupia się uwaga wiernych. Z zasady winna to być stała ambona, a nie zwykły, przenośny pulpit. Ambona odpowiednio wkomponowana we wnętrze kościoła powinna być tak umieszczona, by czytają-

⁴⁷ Por. Mosconi, 2000. „Chiesa e chiese”, 257. Zob. Franciszek Małaczyński. 1984. „Funkcje świątyni katolickiej w świetle teologii, liturgii i tradycji”. Ruch Biblijny i Liturgiczny 37 (3): 215.

⁴⁸ Kan. 508.

⁴⁹ Ceremoniał, nr 50. W przypadku istnienia kapituły katedralnej z reguły w kościele tym w prezbiterium znajdują się stalle, czyli ozdobne ławki dla prałatów i kanoników, często o wielkiej wartości artystycznej. Szerzej na ten temat: Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 245–246. Zob. Małaczyński 1984. *Funkcje świątyni katolickiej*, 210–211.

⁵⁰ Ceremoniał, nr 50. Zob. Małaczyński 1984. „Funkcje świątyni katolickiej”, 212.

cy i mówiący byli dobrze widziani i słyszani przez wiernych. Przed oddaniem do użytku liturgicznego nowej ambony należy ją pobłogosławić zgodnie z obrzędem zamieszczonym w Rytuale rzymskim⁵¹.

Według *Ceremoniału liturgicznej posługi biskupów* ambona w kościele katedralnym powinna być zbudowana według obowiązujących przepisów. Biskup jednak winien przemawiać do ludu ze swej katedry, jeśli warunki nie wymagają, aby czynił to z innego miejsca. Kantor, komentator ani dyrygent chóru z zasady nie powinni wstępować na ambonę, lecz pełnić swoje funkcje w innym stosownym miejscu⁵².

Według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. każdy kościół parafialny powinien mieć chrzcielnicę, z zachowaniem łącznego prawa nabytego już przez inne kościoły. Ordynariusz miejsca, wysłuchawszy zdania proboszcza, może dla wygody wiernych zezwolić lub nakazać, ażeby chrzcielnica była także w innym kościele lub kaplicy na terenie parafii⁵³. Tymczasem, zgodnie z *Ceremoniałem liturgicznej posługi biskupów*, chrzcielnicę winien posiadać kościół katedralny, choćby nie był kościołem parafialnym, aby można było sprawować chrzest przynajmniej w Wigilię Paschalną. Chrzcielnica winna być wzniesiona według norm podanych w Rytuale rzymskim⁵⁴. Nie potrzeba więc zezwolenia ordynariusza miejsca na posiadanie chrzcielnicy przez katedrę niebędącą kościołem parafialnym.

W kościele katedralnym powinna być zakrystia. Ma to być odpowiednia sala znajdująca się w miarę możliwości w pobliżu wejścia. Biskup, koncelebransi i posługujący ubierają tam szaty liturgiczne i stamtąd wyrusza procesja na wejście. Oprócz zakrystii dla duchowieństwa ma być też inne pomieszczenie, zwane niekiedy drugą zakrystią, w którym przechowuje się sprzęt liturgiczny i gdzie w dni powszednie celebrans i posługujący przygotowują się do sprawowania obrzędów⁵⁵.

Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów wspomina również o miejscach wyznaczonych w pobliżu kościoła katedralnego (jakiś inny kościół lub odpowiednia sala albo plac, względnie krużganek), gdzie przed rozpoczęciem liturgii mogłoby się odbywać zgromadzenie ludu (*collecta*) i gdzie odbywałyby się błogosławieństwa: świec, gałązek palmowych, ognia lub inne obrzędy wprowadzające. Stamtąd też wyruszałyby procesje do kościoła katedralnego⁵⁶.

⁵¹ OWMR, nr 309.

Ceremoniał, nr 50; OWMR, nr 309.

⁵³ Kan. 858.

⁵⁴ Ceremoniał, nr 52. Por. Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 247–248.

⁵⁵ Ceremoniał, nr 53, por. nr 37–38. O zakrystii mówi się w OWMR, nr 45, 105a, 119, 193, 209, 334. Zob. Małaczyński 1984. „Funkcje świątyni katolickiej”, 215.

⁵⁶ Ceremoniał, nr 54.

Każdy kościół katedralny jest również miejscem złożenia ciała zmarłego biskupa diecezjalnego. Kan. 1242 postanawia, że we własnym kościele (katedrze) powinni być chowani: biskup rzymski, kardynałowie lub biskupi diecezjalni, również emerytowani. *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów* stwierdza, że biskup diecezjalny winien być pochowany w kościele – najlepiej w katedrze swojej diecezji, o ile nie życzył sobie inaczej. *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów* postanawia iż „ciało zmarłego biskupa diecezjalnego winno być pogrzebane w kościele, którym z zasady będzie kościół katedralny jego diecezji. Biskup, który zrzekł się danej stolicy, winien być pogrzebany w kościele katedralnym swojej ostatniej diecezji, chyba że sam postanowi inaczej”⁵⁷. Przywołane dyspozycje kanoniczno-liturgiczne, mówiąc o pogrzebaniu biskupa diecezjalnego w jego katedrze, pośrednio wskazują na konieczność istnienia w katedrze krypty⁵⁸. Krypta (łac. *crypta*; gr. *kripte*) to część budynku kościoła (zazwyczaj pod prezbiterium) spełniająca funkcje pochówkowe zmarłych dostojników duchownych i świeckich oraz miejsce przechowywania i eksponowania relikwii świętych⁵⁹.

Przy kościele katedralnym może znajdować się muzeum katedralne. Dla przechowywania kosztowności – między którymi wyróżniały się sprzęty liturgiczne i relikwie wraz z odpowiednimi relikwiarzami – były zakładane od późnej starożytności tzw. „skarbcce”, połączone z katedrami lub innymi ważnymi miejscami kultu (np. sanktuariami), bardzo często w miejscu przylegającym do zakrystii, gdzie przechowywano cenne przedmioty w specjalnych szafach lub szkatułach. Zbiory te pełniły głównie funkcję depozytu obiektów kultycznych o szczególnej wartości, które miały być użyte w najbardziej uroczystych ceremoniach; nadto miały też one walor reprezentacyjny, szczególnie w przypadku obecności sławnych relikwii, i wreszcie mogły pełnić funkcję rezerwy złota na wypadek konieczności. Owe „skarbcce katedralne” stanowią najstarsze kościelne instytucje muzealne. W bardzo wielu przypadkach instytucje te istnieją do dziś, roztaczając pieczę nad cennymi przedmiotami liturgicznymi, z których część, w pewnych okolicznościach,

⁵⁷ Ceremoniał, nr 1180; por. Ejuh 2012. Catedral, 929.

⁵⁸ Interesujący opis krypty w archikatedrze częstochowskiej podaje Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 262–263.

⁵⁹ Do IX w. krypta to miejsce ciemne; zasklepione lub niezasklepione podziemia. Grzegorz z Tours odnosi ten termin do grobu wydrążonego w ziemi; taki typ grobów spotyka się w Syrii czy Afryce. Początków krypty należy szukać w chrześcijańskim kulcie męczenników (*memoriae, confessio*). Krypty drążono wokół grobu. Przestrzeń poszerzała się w związku z pragnieniem pochówku przy świętym męczenniku (*ad sanctum*); takie przestrzenie nazywano *augmentum* (epoka Merowingów). Od IX w., kiedy znikło niebezpieczeństwo najazdów plemion barbarzyńskich, krypty powoli zanikają lub pełnią inną funkcję. Relikwie znajdują miejsce w ołtarzach. Epoka romańska lubowała się w budowaniu krypt, mniej gotyk czy barok. W XIX w. znaczenie krypt wzrasta, stają się one poszerzeniem przestrzeni do sprawowania liturgii czy kultu w szerokim znaczeniu. Bogustaw Nadolski. 2006. *Krypta. W Leksykon liturgii*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 688.

może być jeszcze używana w kulcie liturgicznym. Z biegiem czasu do skarbców katedralnych dołączano muzea katedralne, a w niektórych rejonach muzea *Opera del Duomo*, mające mniejszy związek z kultem, a przechowujące i udostępniające zwiedzającym dzieła sztuki i inne artefakty pochodzące z katedry i jej sąsiedztwa⁶⁰.

Przy kościele katedralnym niejednokrotnie znajdują się archiwa, w których przechowuje się dokumentację wytworzoną przez kapituły katedralne w przypadku, gdy kapituła katedralna została erygowana⁶¹. Kan. 491 § 1 KPK zobowiązuje biskupa diecezjalnego do zatroszczenia się o to, ażeby pilnie były przechowywane akta i dokumenty m.in. archiwów kościołów katedralnych⁶². Należy sądzić, że archiwum kapitulne i katedralne zakłada istnienie jakiegoś pomieszczenia dołączonego do katedry.

Trzeba dodać, że stan prawny kościołów katedralnych może być różny w zależności od diecezji, z racji zarówno zmieniających się uwarunkowań historycznych, jak i ich własnych statutów lub ustawodawstwa diecezjalnego. Katedra może lub nie posiadać własną osobowość prawną, w zależności od obowiązującego prawa partykularnego. Gdy posiada status odrębnej osoby prawnej, wyznaczenie organu odpowiedzialnego za zarządzanie nią pozostaje w gestii prawa partykularnego, którym może być: kapituła katedralna, rektor lub biskup diecezjalny. Katedra, która pozbawiona jest własnej osobowości prawnej, należy (jest przyłączona) do diecezji jako instytucji prawnej i zarządzana przez biskupa diecezjalnego⁶³. Katedra może być również kościołem wspólnoty parafialnej. W tym przypadku oba podmioty (parafia i katedra) różnią się od siebie, ponieważ parafia posiada własną osobowość prawną na mocy samego prawa⁶⁴. Z tego powodu duszpasterstwo parafialne musi być powierzone proboszczowi parafii z odpowiednimi uprawnieniami i obowiązkami⁶⁵, które winny być wyraźnie wyodrębnione, a jednocześnie harmonizować

⁶⁰ Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa. 2001. Lettera circolare *La funzione pastorale dei musei ecclesiastici* (29 czerwca 2001), nr 1.3; 2.3.1. W *Enchiridion dei Beni Culturali della Chiesa. Documenti ufficiali della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*. 464–526. 2002. Bologna: Edizioni Dehoniane. Por. Fabio Vecchi. Museo. W *Diccionario General de Derecho Canónico*. Red. Javier Otaduy. Antonio Viana. Joaquín Sedano, 518. T. 1. Pamplona: Editorial Aranzadi.

⁶¹ Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa. 1997. *La funzione pastorale degli archivi ecclesiastici* (2 lutego 1997), nr 1. Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis.

⁶² Por. Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa. 1997, nr 2.1.

⁶³ W przypadku gdy katedra nie posiada osobowości prawnej, uznaje się ją za dołączoną do instytucji prawnej, jaką jest diecezja, która za pośrednictwem biskupa i diecezjalnej rady ds. ekonomicznych będzie pełniła swoją funkcję administracyjną wobec wspomnianego kościoła, w szerszym kontekście – zarządzania diecezją. Mario Calvi. 2000. „L'edificio di culto è un «luogo sacro»? La definizione canonica di «luogo sacro»”. *Quaderni di diritto ecclesiale* 13 (3): 243.

⁶⁴ Kan. 515 § 3.

⁶⁵ Por. Kan. 515 § 1, 519.

z legalnymi prawami i obowiązkami, jakie mogą mieć wobec katedry inne organy, takie jak: kapituła katedralna, rektor i sam biskup diecezjalny. Jeśli katedra nie jest parafią, to zarząd tym kościołem należy wyłącznie do biskupa lub organu, któremu powierzył on tę odpowiedzialność⁶⁶.

3. Biskup diecezjalny a kościół katedralny

Kościół katedralny posiada najwyższą rangę pośród wszystkich świątyń diecezji. Jest on znakiem jedności Kościoła partykularnego, miejscem, gdzie realizuje się najbardziej doniosły moment życia diecezji oraz najbardziej niezwykły i święty akt *munus sanctificandi* biskupa, będący zarazem, jak liturgia, której biskup przewodniczy, uświęcaniem osób, kultem i oddawaniem chwały Bogu. Katedra jest także znakiem nauczania i władzy pasterza diecezji⁶⁷. Stąd pomiędzy katedrą a biskupem istnieje ścisła więź ze względu na związek między pasterzem a wiernymi w Kościele lokalnym, który katedra symbolizuje. Katedra jest kościołem biskupa jako pasterza lokalnej wspólnoty kościelnej⁶⁸.

Posługa biskupa łączy się z kościołem katedralnym i w nim się koncentruje. Rozpoczyna ją uroczyste dziękczynienie po otrzymaniu kanonicznej nominacji. Wspólnota Kościoła lokalnego gromadzi się wówczas na obrzęd dziękczynienia i modlitwy za elekta⁶⁹. W odpowiednim czasie powinny się odbyć święcenia biskupie w jego kościele katedralnym, na co wskazuje także *Pontyfikał biskupi*⁷⁰. W czasie tego obrzędu odczytuje się uroczyste akt nominacji Stolicy Apostolskiej, ma

⁶⁶ Por. Conferenza Episcopale Italiana. 2005. *Istruzione in materia amministrativa. Testo approvato dalla 54a Assemblea Generale* (30–31 maja 2005), nr 132; por. nr 139. *Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana* 31: 329–392. Por. Ejuh 2012. *Catedral*, 929–930. Podobny do kondycji prawnej katedry jest stan konkatedry, kościoła prałatury i opactwa terytorialnego, wikariatu i prefektury apostolskiej. Por. Calvi. 2000. „L'edificio di culto è un «luogo sacro»?”, 243. Por. Malecha. 2000. *Edifici di culto*, 77.

⁶⁷ Por. AS, nr 156.

⁶⁸ Por. Ejuh 2012. *Catedral*, 929.

⁶⁹ Ceremoniał, nr 1145: „Kiedy Kościół lokalny otrzyma urzędowe powiadomienie o kanonicznej nominacji biskupa, administrator diecezji winien zaprosić wspólnotę do kościoła katedralnego na obrzęd dziękczynny oraz na modlitwę za elekta”

⁷⁰ „Jeżeli święcenia biskupie przyjmuje prezbiter, który ma być biskupem diecezjalnym, miejscem święceń ma być kościół katedralny, ponieważ nowo wyswięcony biskup staje się głową danego Kościoła partykularnego”. *Pontyfikał Rzymski* odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II, wydany z upoważnienia Papieża Pawła VI, poprawiony staraniem Papieża Jana Pawła II, *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*. Wydanie drugie wzorcowe. 1999. Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka, nr 21–22 (dalej: *Pontyfikał*). Por. kan. 1011 § 1; Marian Pastuszko. 1997. „Celebracja święceń (kanony: 1008–1011 1–2)”. *Prawo Kanoniczne* 40 (3–4): 37–124.

miejsce obrzęd święceń i objęcie diecezji przez biskupa, który po raz pierwszy zasiada na swojej katedrze⁷¹. Jeśli natomiast nominat przyjął już wcześniej święcenia, wówczas ma miejsce „Przyjęcie biskupa w jego kościele katedralnym”⁷².

Biskup diecezjalny rozpoczyna swoją posługę w kościele katedralnym i w nim będzie ją przede wszystkim sprawował. W szczególności w kościele katedralnym biskup przewodniczy liturgii, zwłaszcza Mszy św. w dniach uroczystych. Zgodnie z kan. 389 powinien on często w kościele katedralnym lub w innym kościele swojej diecezji przewodniczyć sprawowaniu Najświętszej Eucharystii, zwłaszcza w święta nakazane lub w uroczystości⁷³. Z kolei kan. 395 § 3 postanawia, że poza przypadkiem poważnej i naglącej przyczyny, biskup diecezjalny nie powinien opuszczać diecezji w dni Bożego Narodzenia, Wielkiego Tygodnia, Zmartwychwstania Pańskiego, Zesłania Ducha Świętego oraz Ciała i Krwi Chrystusa, co suponuje, że będzie on często celebrował Mszę św. w kościele katedralnym⁷⁴.

Szczególne znaczenie ma sprawowana przez biskupa Msza zwana wspólnotową (*Missa stationalis*), która ukazuje zarówno jedność miejscowego Kościoła, jak i różnorodność posług pełnionych w łączności z biskupem. Według *Ceremoniału biskupiego* „kiedy biskup, jako arcykapłan swojej owczarni, otoczony prezbiterami i osobami posługującymi, sprawuje Eucharystię, zwłaszcza w kościele katedralnym, w niej zaś święty Lud Boży uczestniczy w sposób pełny i czynny, następuje ujawnienie się lokalnego Kościoła”⁷⁵. Ten sposób sprawowania Mszy należy praktykować zwłaszcza w bardziej uroczyste dni roku liturgicznego: kiedy biskup poświęca krzyżmo święte, podczas Mszy Wieczerzy Pańskiej Wielkiego Czwartku i w dniach obchodów ku czci świętego założyciela lokalnego Kościoła lub patrona diecezji, w rocznicę mianowania lub święceń biskupa, w dniach wielkich zgromadzeń ludu chrześcijańskiego oraz podczas wizytacji pasterskiej⁷⁶.

W swoim kościele katedralnym biskup poświęca także olej krzyżma. Księga *Obrzędy bierzmowania* zawiera następujący zapis: „Biskup konsekruje święte

⁷¹ Ceremoniał, nr 1151. Por. Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 235.

⁷² Por. kan. 382 § 3–4. Ceremoniał, nr 1157: „Jeżeli biskup został przeniesiony z innego Kościoła lub też nie otrzymał święceń w swoim kościele katedralnym, po przybyciu do swego Kościoła winien zaprosić miejscową wspólnotę i dokonać objęcia diecezji poprzez sprawowanie Mszy Świętej z udziałem ludu”. Por. Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 235. Por. Ejuh 2012. Catedral, 929.

⁷³ Por. Ejuh 2012. Catedral, 929; Calvi. 2000. „L'edificio di culto è un «luogo sacro?»”, 243.

⁷⁴ AS, nr 145: „Biskup otoczony swoim ludem, w czym wyraża się jedność w miłości Ciała Mistycznego, powinien często przewodniczyć celebracjom liturgicznym, a na ile to możliwe, zwłaszcza w święta nakazane lub w uroczystości, niech sprawuje liturgię w kościele katedralnym”.

⁷⁵ Ceremoniał, nr 119.

⁷⁶ Ceremoniał, nr 120.

krzyżmo we Mszy, która odprawia się w tym celu zwykle w Wielki Czwartek⁷⁷. Zgodnie z *Ceremoniałem* „Msza krzyżma, ze względu na jej symbolikę i duszpasterskie znaczenie w życiu diecezji, winna być sprawowana w sposób właściwy dla Mszy wspólnotowej, w kościele katedralnym⁷⁸. Należy dodać, że podczas Mszy krzyżma, którą biskup koncelebruje ze swoim prezbiterium w Wielki Czwartek przed południem, konsekruje się nie tylko święte krzyżmo, ale i błogosławi inne oleje (oleje katechumenów i chorych)⁷⁹.

Biskup winien w miarę możliwości sprawować w kościele katedralnym wraz z ludem liturgię godzin. Jako najwyższy kapłan swojej owczarni jest on bowiem widzialnym uobecnieniem Chrystusa. Dlatego ma być oddany modlitwie, jako pierwszy z grona członków swego Kościoła. *Ogólne wprowadzenie do liturgii godzin* określa, że biskup, szczególnie w kościele katedralnym, przewodniczy liturgii godzin w otoczeniu kapłanów oraz innych duchownych i posługujących różnych stopni, a wierni powinni brać czynny udział w jej odprawianiu⁸⁰. Natomiast *Ceremoniał biskupi* zachęca: „Jest wielce pożądane, aby biskup, zwłaszcza w kościele katedralnym, w miarę możliwości przewodniczył liturgii godzin, szczególnie jutrzni i nieszporom, w otoczeniu prezbiterium i posługujących, i aby wierni brali w niej pełny, czynny udział”. Dalej autorzy *Ceremoniału* przypominają: „Wypada, aby w większe uroczystości biskup celebrował z udziałem duchowieństwa i ludu zgromadzonego w kościele katedralnym pierwsze nieszpory lub jutrznię albo drugie nieszpory, zależnie od miejscowych warunków i z zachowaniem zawsze odpowiedniej pory sprawowania tych godzin. Z kolei podkreśla się, że wypada, „aby biskup sprawował w kościele katedralnym godzinę czytań i jutrznię w Wielki Piątek Męki Pańskiej i w Wielką Sobotę, a także godzinę czytań w noc Narodzenia Pańskiego⁸¹”.

W kościele katedralnym pod przewodnictwem biskupa diecezjalnego powinny być celebrowane sesje synodu diecezjalnego, przynajmniej te najważniejsze. Kodyfikacja poprzednia wskazywała wprost, że zgromadzenie synodalne *celebranda est in ecclesia cathedrali*⁸². Natomiast obowiązujący Kodeks Jana Pawła

⁷⁷ *Obrzędy bierzmowania według Pontyfikału rzymskiego*. 1975. Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka, nr 10. Por. Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 248–249.

⁷⁸ *Ceremoniał*, nr 276.

⁷⁹ Por. kan. 847 § 1, 998–999, 1003 § 3.

⁸⁰ *Ogólne wprowadzenie do Liturgii godzin*. 1982. W *Liturgia Godzin*. T. 1, nr 254. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

⁸¹ *Ceremoniał*, nr 187–189.

⁸² *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*. 1951. Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, kan. 357 § 2. Por. Ejech 2012. *Catedral*, 929.

II nic nie mówi na temat miejsca celebrowania synodu diecezjalnego, ale trzeba pamiętać, że zwyczaj odbywania synodu diecezjalnego w kościele katedralnym jest bardzo stary i mocno ugruntowany, stąd prawdopodobnie dlatego został przypomniany przez instrukcję *De Synodis diocesanis agendis*, gdzie zapisano: „Sesje synodalne, albo przynajmniej te najważniejsze, powinny odbywać się w kościele katedralnym. Jest to «miejsce» biskupa i widzialny obraz Kościoła Chrystusowego”⁸³.

Biskup winien także sprawować w katedrze święte celebracje słowa Bożego, które są wielce pożyteczne tak dla jednostek, jak i dla wspólnot, gdyż przyczyniają się do rozwoju życia duchowego, do wzrostu umiłowania Bożego słowa oraz do bardziej owocnego sprawowania Eucharystii i innych sakramentów. Stąd *Ceremoniał biskupi* zaleca: „Jest przeto stosowne, aby celebracje słowa Bożego, zwłaszcza w wigilie bardziej uroczystych świąt, w niektóre dni Adwentu i Wielkiego Postu oraz w niedziele i święta, odbywały się pod przewodnictwem biskupa, zwłaszcza w kościele katedralnym”⁸⁴.

Biskup w swojej katedrze celebrować także misteria Pańskie w ciągu roku liturgicznego. *Ceremoniał biskupi* wspomina wyraźnie o celebracjach w katedrze: święta Ofiarowania Pańskiego⁸⁵, przewodniczy m.in. w kościele katedralnym w okresie Wielkiego Postu zgromadzeniu Kościoła miejscowego na wzór rzymskich „stacji”⁸⁶, uroczystości Niedzieli Palmowej⁸⁷, Mszy Wieczery Pańskiej, liturgii Wielkiego Piątku Męki Pańskiej oraz Wigilii Paschalnej, zwłaszcza jeśli podczas niej mają być sprawowane sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego⁸⁸, procesji rezurekcyjnej odbywanej rankiem w Wielkanoc⁸⁹, w uroczystość Ciała i Krwi Chrystusa – w przypadku, gdy procesja eucharystyczna odbyć się nie może, biskup przewodniczy publicznej uroczystości dla całego miasta albo poszczególnych jego części w kościele katedral-

⁸³ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione. 1997. *Instructio De Synodis diocesanis agendis* (19 marca 1997). Cz. IV, nr 3. *Acta Apostolicae Sedis* 89: 706–721. *Additamentum ad instructionem de synodis diocesanis agendis. Pastoralia munia quae Codex Iuris Canonici concedit legem ferendarum potestati Episcopi dioecesiani*. 1997. *Acta Apostolicae Sedis* 89: 722–727. Por. Tomasz Rozkrut. 1999. „Nowa Instrukcja o synodach diecezjalnych” *Prawo Kanoniczne* 42 (1–2): 152. Zob. Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 245.

⁸⁴ *Ceremoniał*, nr 223.

⁸⁵ *Ceremoniał*, nr 247.

⁸⁶ *Ceremoniał*, nr 261.

⁸⁷ *Ceremoniał*, nr 271.

⁸⁸ *Ceremoniał*, nr 296.

⁸⁹ *Ceremoniał*, nr 386.

nym⁹⁰ oraz Mszy św. i procesji poza kościołem katedralnym w uroczystość Bożego Ciała⁹¹.

W kościele katedralnym biskup sprawuje liturgię sakramentów świętych. Gdy idzie o wtajemniczenie chrześcijańskie, to *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów* postanawia: „Poza przypadkami konieczności niech biskup nie sprawuje sakramentów chrześcijańskiego wtajemniczenia w kaplicach lub w domach prywatnych, lecz z zasady w kościele katedralnym lub w kościołach parafialnych, aby wspólnota wiernych mogła w nich uczestniczyć”⁹². W sprawie wtajemniczenia dorosłych zaleca się, aby biskup osobiście sprawował obrzęd „wybrania”, czyli „wpisania imienia” katechumenów i, zależnie od okoliczności, także przekazanie wyznania wiary i modlitwy Pańskiej, a także samo sprawowanie sakramentów wtajemniczenia, od litanii aż do końca⁹³. Biskup w swoim kościele udziela także chrztu dzieciom w czasie Mszy św.⁹⁴ i poza Mszą św.⁹⁵, a także sakramentu bierzmowania⁹⁶.

W kościele katedralnym biskup jest szafarzem święceń prezbiteratu i diakonatu. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. w kan. 1011 § 1 postanawia, że święceń należy udzielać z reguły w kościele katedralnym. Katedra jest bowiem matką wszystkich kościołów danego Kościoła partykularnego, a biskupi są głównymi szafarzami tajemnic Bożych, jak też kierownikami, krzewicielami i stróżami całego życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele. Reguła ta jest powtórzeniem uchwały Soboru Trydenckiego⁹⁷. *Pontyfikał rzymski* zawiera następujące wskazania co do miejsca święceń prezbiteratu i diakonatu: „Święcenia winny się odbywać w kościele katedralnym albo w kościołach tych wspólnot, z których pochodzi jeden lub wielu kandydatów, lub też w jakimś znaczniejszym kościele”⁹⁸. Podobnie wypo-

⁹⁰ Ceremoniał, nr 403.

⁹¹ Ceremoniał, nr 406–407.

⁹² Ceremoniał, nr 422.

⁹³ Ceremoniał, nr 424, 430, 432. Por. Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 248.

⁹⁴ Por. Ceremoniał, nr 452, 456.

⁹⁵ Por. Ceremoniał, nr 467.

⁹⁶ Por. Ceremoniał, nr 474. Por. Wit. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej”, 248–249.

⁹⁷ *Ordinationes sacrorum ordinum statutis a iure temporibus ac in cathedra li Ecclesia vocatis praesentibus que ad id Ecclesiae canonicis publice celebrentur. Si autem in alio dioecesis loco praesente clero loci dignior quantum fieri poterit Ecclesia semper adeatur.* Concilium Oecumenicum Tridentinum. 2007. *Decretum super reformatione.* Sessio XXIII, can. VIII. W *Concilium Tridentinum. Canones et Decreta 1545–1563.* Firenze: Nabu Press, 94. Por. Józef Krukowski. 2011. *Komentarz do kan. 1011. W Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego.* T. 3, 2. Księga IV: *Uświęcające zadanie Kościoła.* Red. Józef Krukowski, 118. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

⁹⁸ Pontyfikał, nr 108. Odnosnie do święceń diakonów w kościele katedralnym zob. tamże, nr 182.

wiada się *Ceremoniał biskupi*: „W kościele tym biskup (...) sprawuje święcenia”⁹⁹, a także „Święcenia powinny się odbywać w połączeniu ze Mszą Świętą, sprawowaną w sposób wspólnotowy, z zasady w kościele katedralnym”¹⁰⁰.

Biskup w kościele katedralnym celebryje także liturgię sakramentu małżeństwa zarówno w czasie Mszy św.¹⁰¹, jak i poza nią, przewodniczy obrzędowi pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem¹⁰², obrzędowi namaszczenia chorych w czasie Mszy św.¹⁰³ lub poza nią¹⁰⁴.

W swojej katedrze biskup udziela również takich sakramentaliów, jak: konsekracja dziewic żyjących w świecie¹⁰⁵, przyjmuje wieczyste śluby zakonników¹⁰⁶ i profesję wieczystą zakonnice¹⁰⁷. Katedra jest również właściwym miejscem celebrowania pogrzebu biskupa diecezjalnego (również emerytowanego), chyba że sam wybrał inny kościół¹⁰⁸. Jeśli jednak nie wybrał innego kościoła, to odpowiedzialni za jego pogrzeb nie mogą rozporządzić inaczej. Przepis kan. 1178 stanowi, że „nabożeństwo pogrzebowe za biskupa diecezjalnego winno być odprawione w jego własnym kościele katedralnym, chyba że wybrał on inny kościół”. Niezwłocznie po śmierci biskupa należy odmówić przewidziane w rytuale modlitwy. Następnie ubiera się zmarłego w szaty liturgiczne koloru fioletowego oraz w insygnia używane we Mszy wspólnotowej. Nakłada się zmarłemu również paliusz, jeśli przysługiwał mu zgodnie z prawem. Nie składa się natomiast przy zwłokach pastorału. Jeżeli biskup był przenoszony z jednej stolicy na drugą i z tej racji otrzymał więcej paliuszy, składa się je w trumnie zmarłego, chyba że za życia biskup powziął co do tego inne postanowienie. Zanim ciało biskupa zostanie przeniesione do kościoła katedralne-

⁹⁹ Ceremoniał, nr 42. Por. Egeh 2012. Catedral, 929.

¹⁰⁰ Ceremoniał, nr 497.

¹⁰¹ Ceremoniał, nr 619.

¹⁰² Biskup diecezjalny chociaż sam może celebrować sakrament pojednania w swojej katedrze, to jednak czyni to zasadniczo przez kanonika penitencjarza kościoła katedralnego, a gdy nie ma kapituły katedralnej, to przez jakiegoś kapłana mianowanego przez niego do wykonywania tego zadania. Ma on wyznaczony konfesjonał i obowiązany był w oznaczone dni i w oznaczonym czasie być do dyspozycji penitentów. Kapłani ci spełniają swoją posługę zawsze w imieniu i zastępstwie biskupa. Por. kan. 508.

¹⁰³ Ceremoniał, nr 668, 674.

¹⁰⁴ Ceremoniał, nr 680.

¹⁰⁵ Ceremoniał, nr 759.

¹⁰⁶ Ceremoniał, nr 766.

¹⁰⁷ Ceremoniał, nr 787.

¹⁰⁸ Z biskupem diecezjalnym zrównani są w prawie inni duchowni, którzy mają swoje kościoły katedralne lub im odpowiadające. Por. kan. 381 § 2; Piotr Majer. 2011. *Komentarz do kan. 1178. W Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. 3, 2. Księga IV: *Uświęcające zadanie Kościoła*. Red. Józef Krukowski, 391–392. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

go w celu sprawowania pogrzebu, należy je wystawić w odpowiednim miejscu, by wierni mogli je nawiedzić i pomodlić się za biskupa. Przy trumnie albo w kościele katedralnym winna być odprawiona wigilia albo liturgia godzin za zmarłych. Na ustalony dzień i godzinę pogrzebu biskupa należy zaprosić duchowieństwo i wiernych do kościoła katedralnego. Głównym celebransem obrzędów pogrzebowych winien być przewodniczący regionalnej lub krajowej konferencji episkopatu albo metropolita, z którym powinni koncelebrować inni biskupi i prezbiterzy diecezji. Obrzędy pogrzebu sprawuje się zgodnie z przepisami rytuału. Tylko sam biskup – główny celebrans przewodniczy obrzędowi ostatniego pożegnania¹⁰⁹.

Kan. 1242 zabrania grzebać zmarłych zarówno w kościołach (także w kryptach i przedsionkach kościoła), jak i w kaplicach¹¹⁰. Jednak papież, kardynałowie i biskupi diecezjalni, w tym emeryci, nie podlegają wspomnianemu zakazowi; mogą (choć mogą rozporządzić inaczej) być pochowani we własnym kościele. To prawo odnosi się również do innych zwierzchników Kościołów partykularnych terytorialnych, o których mowa w kan. 368 i 381 § 2, i personalnych¹¹¹. Trzeba dodać, że

¹⁰⁹ Ceremoniał, nr 1176–1179. „W przypadku śmierci biskupa trumna winna być wystawiona w miejscu umożliwiającym modlitwę i oddawanie czci przez wiernych. Ciało biskupa powinno być ubrane w paramenty koloru fioletowego wraz z insygniami pontyfikalnymi i paliuszem – jeśli jest to arcybiskup metropolita – lecz bez pastorału. Przy trumnie lub w kościele katedralnym powinno się odprawiać Liturgię godzin za zmarłych lub czuwać w inny sposób. Dobrze jest, aby troskę o tego rodzaju celebracje przejęła przede wszystkim Kapituła katedralna. (...) Pogrzeb odbędzie się w kościele katedralnym pod przewodnictwem metropolity lub przewodniczącego krajowej Konferencji Episkopatu, a wraz z nim niech koncelebrują inni biskupi i prezbiterium diecezjalne”. AS, nr 246. Zob. Majer. *Komentarz do kan. 1178*, 391–392. Por. Ejuh 2012. *Catedral*, 929.

¹¹⁰ Niektórzy komentatorzy, opierając swoje twierdzenie na orzeczeniach Stolicy Apostolskiej pod rządami poprzedniego prawa, stwierdzają, że ogólny zakaz pochówku w kościołach ma zastosowanie również do oratoriów i kaplic prywatnych; interpretacja ta rozszerza jednak znaczenie „kościół” poza ich sens kanoniczny (kan. 1214). Taka zmiana znaczenia wymagałaby autentycznej interpretacji Stolicy Apostolskiej (kan. 16 § 1). *New Commentary on the Code of Canon Law*. 2000. Red. John Beal. James Coriden. Thomas Green, 1441. New York: Paulist Press International.

¹¹¹ Ioannes Paulus PP. II. 1986. *Constitutio Apostolica Spirituali militum curae* (21 kwietnia 1986). Pars II § 1. *Acta Apostolicae Sedis* 78: 481–485. Tekst polski: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*. 2006. Red. Wiesław Kacprzyk. Mirosław Sitarz, 211–216. Lublin: Wydawnictwo KUL; Józef Krukowski. 2011. *Komentarz do kan. 1242*. W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. 3, 2. Księga. IV: *Uświęcające zadanie Kościoła*, 436. Ejuh 2012. *Catedral*, 929. Por. Malecha, 2000. *Edifici di culto*, 78. „Ciało zmarłego biskupa diecezjalnego winno być pogrzebane w kościele, którym z zasady będzie kościół katedralny jego diecezji. Biskup, który zrzekł się danej stolicy, winien być pogrzebany w kościele katedralnym swojej ostatniej diecezji, chyba że sam postanowi inaczej” Ceremoniał, nr 1180. Trzeba jednak zauważyć, że kan. 1242 rozróżnia między osobą Biskupa Rzymskiego i innymi uprawnionymi do pochowania w kościołach: dla tych drugih (prócz papieża) wprowadza się pojęcie „własnego kościoła”, ustalając wyraźny związek między zmarłym a świętym miejscem, w którym można ich pogrzebać. W przypadku kardynała nazwa „własny kościół” oznacza przede wszystkim kościół tytularny, który otrzymuje on w związku z przypisaniem go do jednego z trzech stopni tworzących Kolegium Kardynałów: biskupi, do którego to stopnia należą kardynałowie, którym Biskup Rzymski nadaje tytuł diecezji suburbikarnej; prezbiterzy, do którego to stopnia należą kardynałowie mający za tytuł niektóre kościoły w diecezji rzymskiej, zwłaszcza najstarsze; diakoni, do którego to stopnia należą kardynałowie przypisani do starożytnych diakonii wzniesionych w Rzymie. Szczególna relacja wiążąca kardynała z jednym z tych kościołów jest opisana przez kan.

biskupi koadiutorzy i pomocniczy nie mają prawa być pochowanymi w kościele katedralnym lub innych kościołach i kaplicach¹¹², chyba że w konkretnym przypadku istnieje szczególny powód, aby zwrócić się do Stolicy Apostolskiej o specjalne upoważnienie na pochowanie wymienionych hierarchów w kościele¹¹³. Trzeba bowiem zauważyć, że wykaz osób uprawnionych do pochówku w kościele zawarty w kan. 1242 należy uznać za wyczerpujący, stąd wyklucza się biskupów koadiutorów i biskupów pomocniczych, o których mowa w kan. 403. Potwierdzają to dyskusje prowadzone podczas opracowywania nowego Kodeksu¹¹⁴.

Podsumowanie

1. Kościół katedralny zajmuje centralną pozycję wśród wszystkich budowli świętych w diecezji, jako „matka wszystkich kościołów diecezji”.
2. Kościołem katedralnym nazywamy kościół, w którym znajduje się katedra, znak władzy nauczycielskiej i pasterskiej biskupa Kościoła partykularnego oraz znak jedności wyznawców w tej wierze, jaką głosi biskup, pasterz owczarni.

---

357 § 1: „Kardynałowie, którzy otrzymali jako tytuł kościół podmiejski albo kościół w Rzymie, od chwili objęcia ich w posiadanie mają się troszczyć o diecezję lub kościół przez udzielanie rad i otaczanie ich opieką. Nie otrzymują jednak w stosunku do nich żadnej władzy rządzenia ani też w żaden sposób nie mogą ingerować w zakresie spraw dotyczących czy to zarządzania dobrami, dyscypliny, czy też wykonywania posługi kościelnej.” Dla kardynałów, którym została powierzona diecezja jako biskupom diecezjalnym, termin „własny kościół” oznacza nie tylko tytuł kardynalski, ale przede wszystkim katedrę własnej diecezji. Dla biskupa diecezjalnego kościołem „własnym” jest bez wątpienia katedra: w niej rozpoczyna swoją posługę lub duszpasterstwo poprzez wzięcie w posiadanie powierzonej diecezji (por. kan. 382 § 4) i przede wszystkim w nim celebrując boskie misteria, głównie w święta nakazane i uroczystości (por. kan. 389). Papież może być wedle swojej woli pochowany w Bazylice Watykańskiej lub w innym kościele. Konstytucja apostolska *Universi Dominici Gregis* stwierdza bowiem, że „jeśli złożenie do grobu ma miejsce w Bazylice Watykańskiej...”, co suponuje inny kościół pochówku. Także kan. 1242 nie wprowadza żadnych ograniczeń w tej kwestii. Jednak w związku z pogrzebaniem papieża warto pamiętać o szczególnej konotacji, która odnosi się w tym względzie do dwóch bazylik rzymskich: św. Piotra, zbudowanej na grobie księcia apostołów, i katedry diecezji rzymskiej – Bazyliki św. Jana na Lateranie. Jan Paweł II. 1996. Konstytucja apostolska *Universi Dominici Gregis*, nr 28–29. Por. M. Calvi, „Le sepolture «privilegiate»”, 53.

¹¹² Por. *Communicationes* 1980 (12), 349. Por. Reinhild Ahlers. 1993³. *Comentario al can. 1242. W Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe, fuentes y comentarios de todos los cánones*. Red. Antonio Benlloch Poveda, 552–553. Valencia: Edicep; Krukowski. 2011. *Komentarz do kan. 1242*, 460. Por. *Commento al Codice di Diritto Canonico*. 2001². Red. Pio Pinto, 714. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

¹¹³ *Commentary on the Canon 1242. W The canon law letter and spirit a practical guide to the code of canon law. Prepared by the canon law society of Great Britain and Ireland in association with The Canadian Canon Law Society*. 1999. Red. Francis Morrissey, 698. London: Publisher Geoffrey Chapman Ltd.

¹¹⁴ Por. *Communicationes* 1980 (12), 349.

3. W kościele katedralnym biskup przewodniczy liturgii w dniach uroczystych, poświęca olej krzyżma oraz sprawuje święcenia. Dlatego kościół katedralny winien być uważany za ośrodek liturgicznego życia diecezji.
4. Wśród kościołów katedralnych wyróżnia się następujące typy: patriarchalny, prymacjalny i metropolitalny w zależności od tego, czy biskup jest patriarchą, prymasem, metropolią, czy „zwykłym” biskupem, ale są to jedynie tytuły honorowe, bez implikacji prawnych.
5. Z kościołem katedralnym zrównane są: główny kościół opactwa terytorialnego, prałatury terytorialnej, prefektury i wikariatu apostołskiego oraz administratury apostołskiej. Termin „katedra” odnosi się także do konkatedry (współkatedry) oraz prokatedry.
6. Zgodnie z jej ważną symboliką i godnością w Kościele lokalnym katedra musi być uroczystie dedykowana.
7. Kościół katedralny winien być odpowiednio urządzony i wyposażony, zgodnie z przepisami kanonicznymi i liturgicznymi.
8. Biskup diecezjalny rozpoczyna swoją posługę w kościele katedralnym i w nim będzie ją przede wszystkim sprawował. Udziela on tam sakramentów i sakramentaliów oraz głosi słowo Boże.
9. Kościół katedralny jest właściwym miejscem celebrowania pogrzebu biskupa diecezjalnego (również emerytowanego) i zazwyczaj miejscem jego pochówku.

Bibliografia

Źródła

- Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich. Wydanie wzorcowe.* 2013. Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka.
- Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus.* 1951. Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu.* 1984. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Concilium Oecumenicum Vaticanum II.* 1964. Constitutio de sacra Liturgia: *Sacrosanctum Concilium* (4 grudnia 1963). *Acta Apostolicae Sedis* 56: 97–138. Tekst polski: Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*. W *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie.* 2002². Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 48–78.

- Concilium Tridentinum. Canones et Decreta 1545–1563*. 2007. Firenze: Nabu Press.
- Conferenza Episcopale Italiana. 2005. *Istruzione in materia amministrativa. Testo approvato dalla 54a Assemblea Generale* (30–31 maja 2005). *Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana* 31: 329–392.
- Congregatio pro Episcopis. 2004. *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22 lutego 2004). Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. Tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów. 2005. *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*. Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione. 1997. *Instructio De Synodis dioecesanis agendis* (19 marca 1997). *Acta Apostolicae Sedis* 89: 706–721. *Additamentum ad instructionem de synodis dioecesanis agendis. Pastoralia munia quae Codex Iuris Canonici concedit legum ferendarum potestati Episcopi dioecesani*. 1997. *Acta Apostolicae Sedis* 89: 722–727.
- Constitutiones Sinodales: XXV Sinodo Diocesano, Arzobispado de Toledo 1991*. 1992. Salamanca: Editorial Diocesana.
- Ioannes Paulus P.P. II. 1988. *Constitutio Apostolica Pastor Bonus* (28 lipca 1988), art. 41, 59, 76, 89. *Acta Apostolicae Sedis* 80, 841–912.
- Ioannes Paulus PP. II. 1986. *Constitutio Apostolica Spirituali militum curae* (21 kwietnia 1986). *Acta Apostolicae Sedis* 78: 481–485. Tekst polski: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*. 2006. Red. Wiesław Kacprzyk. Mirosław Sitarz, 211–216. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Jan Paweł II. 1996. *Konstytucja apostolska Universi Dominici Gregis* (22 lutego 1996). *Acta Apostolicae Sedis* 88: 305–343. Tekst polski: *L'Osservatore Romano* 7 (5): 4–17.
- Missale Romanum ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum, Ioannis Paulis Pp. II cura recognitum, editio typica tertia, dei 20 aprilis 2000*. 2002. Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis. Tekst polski: Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. 2004. *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* (20 kwietnia 2000). Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Obrzędy bierzmowania według Pontyfikatu rzymskiego*. 1975. Katowice: Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka.
- Paulus P.P. VI. 1965. *Constitutio apostolica Mirificus eventus* (7 grudnia 1965). *Acta Apostolicae Sedis* 57: 945–951.
- Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II renovatum, auctoritate Pauli PP. VI editum, Ioannis Pauli PP. II cura recognitum. De Ordinatione Episcopi, Presbyterorum et Diaconorum. Editio typica altera*. 1990. Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis. Wydanie polskie: *Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II, wydany z upoważnienia Papieża Pawła VI, poprawiony staraniem Papieża Jana Pawła II. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów. Wydanie drugie wzorcowe*. 1999. Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka.

- Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa. 1997. *La funzione pastorale degli archivi ecclesiastici* (2 lutego 1997), Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa. 2001. Lettera circolare *La funzione pastorale dei musei ecclesiastici* (29 czerwca 2001). W *Enchiridion dei Beni Culturali della Chiesa. Documenti ufficiali della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, 464–526. Bologna: Edizioni Dehoniane.
- Sacra Congregatio pro Sacramentis et Cultu Divino. 1971. *Institutio generalis de Liturgia Horarum*, Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis. Tekst polski: *Ogólne Wprowadzenie do Liturgii godzin*. 1982. W *Liturgia Godzin*. T. 1, 23–100. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Sacra Congregatio Rituum. 1969. *Instructio de ritibus et insignibus pontificalibus simplicioribus reddendis Pontificales ritus* (31 marca 1969). *Acta Apostolicae Sedis* 60: 406–412. Instrukcja Kongregacji Obrzędów *pontificales ritus* wprowadzająca uproszczenia w obrzędach i odznakach pontyfikalnych. Tekst polski: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*. T. 2, z. 1. Red. E. Szafrowski, 339–365. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej.

Literatura

- Berger Rupert. 2006. Kathedrale. W *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 5. Red. Konrad Baumgartner, Horst Bürkle, Klaus Ganzer, 1337–1338. Freiburg – Basel – Wien: Verlag Herder.
- Calvi Mario. 1993. „Le sepolture «privilegiate»: il canone 1242”. *Quaderni di diritto ecclesiale* 6 (1): 50–56.
- Calvi Mario. 2000. „L’edificio di culto è un «luogo sacro»? La definizione canonica di «luogo sacro»”. *Quaderni di diritto ecclesiale* 13 (3): 228–247.
- Commento al Codice di Diritto Canonico*. 2001². Red. Pio Pinto. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe, fuentes y comentarios de todos los cánones*. 1993⁵. Red. Antonio Benlloch Poveda. Valencia: Edicep.
- Ejeh Benedict. 2012. Catedral. W *Diccionario General de Derecho Canónico*. T. 1. Red. Javier Ota-
duy, Antonio Viana, Joaquín Sedano, 929–930. Pamplona: Editorial Aranzadi.
- Jougan Alojzy. 1992. *Słownik kościelny łacirsko-polski*. Warszawa: Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej.
- Kalinowski Lech. Katedra. 2000. W *Encyklopedia Katolicka*. T. 8. Red. Bogusław Migut, 1063–1064. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Kawa Stanisław. 2012. „Kanoniczny status misji sui iuris na przykładzie misji w Uzbekistanie”. *Kościół i Prawo* 1 (14): 137–152.
- Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. 2005. T. 2. Księga. II (1): *Lud Boży*. Red. Józef Krukowski. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. 2011. T. 3, 2. Księga IV: *Uświęcające zadanie Kościoła*. Red. Józef Krukowski. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

- Korporowicz Łukasz. 2014. „Prawo liturgiczne kościoła łacińskiego a Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Wybrane zagadnienia”. *Studia Prawno-Ekonomiczne* 91 (1): 23–45.
- Malecha Paweł. 2000. *Edifici di culto nella legislazione canonica e concordataria in Polonia*. Roma: Editore Pontificia Università Gregoriana.
- Małaczyński Franciszek. 1984. „Funkcje świątyni katolickiej w świetle teologii, liturgii i tradycji” *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 37 (3): 208–216.
- Mosconi Mario. 2000. „Chiesa e chiese: le norme canoniche relative alla costruzione di una nuova chiesa”. *Quaderni di diritto ecclesiale* 13 (3): 248–267.
- Nadolski Bogusław. 2006. *Katedra*. W *Leksykon liturgii*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 637–639.
- Nadolski Bogusław. 2006. *Krypta*. W *Leksykon liturgii*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 688.
- New Commentary on the Code of Canon Law*. 2000. Red. John Beal, James Coriden, Thomas Green. New York: Paulist Press International.
- Pastuszko Marian. 1997. „Celebracja święceń (kanony: 1008–1011 1–2)”. *Prawo Kanoniczne* 40 (3–4): 37–124.
- Pawluk Tadeusz. 1986. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*. T. 2. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Rozkrut Tomasz. 1999. „Nowa Instrukcja o synodach diecezjalnych”. *Prawo Kanoniczne* 42 (1–2): 145–156.
- Stawniak Henryk. 2003. „Służebna rola przepisów prawno-liturgicznych”. *Seminare* 19: 77–94.
- Sztafrowski Edward. 1979. *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. 2. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej.
- Sztafrowski Edward. 1982. *Miejsca i czasy święte*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej.
- The canon law letter and spirit a practical guide to the code of canon law. Prepared by the canon law society of Great Britain and Ireland in association with The Canadian Canon Law Society*. 1999. Red. Francis Morrissey. London: Publisher Geoffrey Chapman Ltd.
- Vecchi Fabio. Museo. W. *Diccionario General de Derecho Canónico*. Red. Javier Otaduy, Antonio Viana, Joaquín Sedano. T. 1. Pamplona: Editorial Aranzadi.
- Werckmeister Jean. 1997. „L'édifice culturel en droit canonique catholique”. *Revue de droit canonique* 47 (2): 373–382.
- Wit Zbigniew. 2015. „Kościół katedralny – centrum liturgii diecezjalnej” *Veritati et Caritati* 4: 233–265.

JERZY ADAMCZYK, prezbiter diecezji radomskiej; dr hab. prawa kanonicznego; wykładowca WSD w Radomiu / Presbyter of the Diocese of Radom; Post-doctoral degree (Habilitation in Church Law); Lecturer at the Major Seminary in Radom.